

ՊԵՏԱԿԱՆ ԶԵՄԵՐՈՒՄ

Զ Մ Ի Ի Ռ Ն Ի Ռ Յ Ա Ղ Է Տ Ի Ն Շ ՈՒ Ր Զ

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ր

Համայնակույ ահաւոր ճրգեհիր. — Սեպտեմբեր 13, Զորքաշարթի կէտօրէն առաջ, Հայոց թաղին մէջ երեցած թուրք մուսուլմաններ բարձրաձայն կ'աղաղակէին հայ տուններու մէջ ալքատցող թուրքերուն որ փութով գուրտ ելին տուններէն և հեռուան Հայոց թաղէն: Այս աղաւաղաբուսութեան նշանակութիւնը հասկցուցեցաւ կէտօրին, երբ թուրքերու հեռանալէն ետք հրդեհի օկզբնաւորութիւնը երեցաւ Հայոց թաղին մէջ: Այս անգամ ալ հրշէջ խուժըրը հասաւ, առանց սակայն Անգլիացի նաւազներու ընկերակցութեան, որսւած ըլլալով որ Անգլիացի ծովակալը իր բաւար հաւաքները քաշած էր ցամաքէն: Հրդեհը այս անգամ կը յամառէր մարիլ, ընդհակառակը հեռզնեակ կը ծաւալէր և մեծ համեմատութիւններ կ'առնէր: Հրշէջ խուժերի ջրանքերը կը չէզոքացուէին թուրքերու կողմէ ջրհանկիրներուն վրայ բացուած կրակով: Թուրք կառավարութիւնը հայոց վերադարձի ուղիով է այս հրացանակազութիւնը, որ կը կատարուէր հայոց եկեղեցիէն, երբ կ'այրէր Մամուրեան տաղանքը: Ասոր խնդրութիւնը ըլլալով կը հաստատուի անով որ օր մը առաջ եկեղեցին հայերէ պարպուած և թուրքերէ գրաւուած էր: Հրդեհ մըն ալ ծայր կուտար շուկայէն: Բռնկած կ'այրէին յսնաց Այի Յարկիոս եկեղեցիին շուրջը գտնուող մեծ վաճառատունները, որոնք արդէն բոլորովին կողպատուած էին: Երկու հսկայ սոյն հրդեհներուն երրորդ մըն ալ աւելցունել ուղեցին թուրքեր, բռնկեցնելով թաղաւանէ թաղի մուտքին վրայ գտնուող շէնքերը: Բռնկած այս մասին վրայ դէմ առ դէմ կը գտնուէին երկու մեծ վարժարաններ: Հռիփսիմեան հայ աղջկանց վարժարանը և Ամերիկեան աղջկանց վարժարանը: Այս երկու վարժարաններուն մէջ հազարաւոր յոյներ և հայեր ապաստանած էին: Կուսանին նպատակն էր այրել այս երկու վարժարանները, մէջի ժողովուրդն ալ միասին: Ամերիկեան վարժարանի վարչականները և հոն գտնուող Ամերիկեան նաւազներ, որոնք որոշակի կը տեսնէին խուժանին և զինուորներուն արարքները, ծանուցին վտանգին ծանրութիւնը հրամանատար աղային, որ հրամայեց վարժարանին դուռը բանալ և ժողովուրդը դուրս հանել և առաջնորդել քաղաքի: Ամերիկեան վարժարանին հետեւեցան Հռիփսիմեան վարժարանի մէջ ապաստանող հեռադուկայ, Հրձիգներ չէին բաւականաւոր շուկայի, հայնոցի և Թաղախանէի հերդեհներով, այլ իրենց կարգին ուղի միջոց ի գործ կը դնէին հրդեհը արժարձելու և ճիւղաւարելու, և վերջապէս հասցնելու այն հեռաւոր թաղերը, ուր օտար հաստատութիւններուն մէջ պահուած կային մեծ թիւով հայեր և յոյներ: Կրակը արժարձելու համար հրդեհուեցան հարիւրաւոր տուններ, պիլլիլմով օծուեցան հազարաւոր շէնքեր, այնպէս որ մինչև առաւ արդէն իսկ մոխրակոյտի վերածուած էին 50,000 տաւի շէնքեր, որոնց մէջ կը գտնուէին 21 եկեղեցի, 32 վարժարան, 5 հիւպատոսարան, 7 իլլալ, 5 գրամատուն, 5 հիւանդանոց և այլ կարեւոր շէնքեր: Նկատելի պարագայ մըն է որ թուրք կառավարութիւնը մասնաւոր հազածութիւն փոխ առաւ կարգ մը շէնքերու համար և հրդեհէն փրկեց գանձեր, զօրօրիանակ՝ Բրէտի Լիօնէի և Յուսեպ աղգոյ՝ ին զրամատունները, Կիֆրէի գրասենեակները և խալալկան վարժարանը, մինչև դեռ անոնց շուրջ պահուած մեծ ու փոքր շէնքեր մօխրի վերածուեցան:

Զորքաշարթի կէտօրէն առաջ, Հայոց թաղին մէջ երեցած թուրք մուսուլմաններ բարձրաձայն կ'աղաղակէին հայ տուններու մէջ ալքատցող թուրքերուն որ փութով գուրտ ելին տուններէն և հեռուան Հայոց թաղէն: Այս աղաւաղաբուսութեան նշանակութիւնը հասկցուցեցաւ կէտօրին, երբ թուրքերու հեռանալէն ետք հրդեհի օկզբնաւորութիւնը երեցաւ Հայոց թաղին մէջ: Այս անգամ ալ հրշէջ խուժըրը հասաւ, առանց սակայն Անգլիացի նաւազներու ընկերակցութեան, որսւած ըլլալով որ Անգլիացի ծովակալը իր բաւար հաւաքները քաշած էր ցամաքէն: Հրդեհը այս անգամ կը յամառէր մարիլ, ընդհակառակը հեռզնեակ կը ծաւալէր և մեծ համեմատութիւններ կ'առնէր: Հրշէջ խուժերի ջրանքերը կը չէզոքացուէին թուրքերու կողմէ ջրհանկիրներուն վրայ բացուած կրակով: Թուրք կառավարութիւնը հայոց վերադարձի ուղիով է այս հրացանակազութիւնը, որ կը կատարուէր հայոց եկեղեցիէն, երբ կ'այրէր Մամուրեան տաղանքը: Ասոր խնդրութիւնը ըլլալով կը հաստատուի անով որ օր մը առաջ եկեղեցին հայերէ պարպուած և թուրքերէ գրաւուած էր: Հրդեհ մըն ալ ծայր կուտար շուկայէն: Բռնկած կ'այրէին յսնաց Այի Յարկիոս եկեղեցիին շուրջը գտնուող մեծ վաճառատունները, որոնք արդէն բոլորովին կողպատուած էին: Երկու հսկայ սոյն հրդեհներուն երրորդ մըն ալ աւելցունել ուղեցին թուրքեր, բռնկեցնելով թաղաւանէ թաղի մուտքին վրայ գտնուող շէնքերը: Բռնկած այս մասին վրայ դէմ առ դէմ կը գտնուէին երկու մեծ վարժարաններ: Հռիփսիմեան հայ աղջկանց վարժարանը և Ամերիկեան աղջկանց վարժարանը: Այս երկու վարժարաններուն մէջ հազարաւոր յոյներ և հայեր ապաստանած էին: Կուսանին նպատակն էր այրել այս երկու վարժարանները, մէջի ժողովուրդն ալ միասին: Ամերիկեան վարժարանի վարչականները և հոն գտնուող Ամերիկեան նաւազներ, որոնք որոշակի կը տեսնէին խուժանին և զինուորներուն արարքները, ծանուցին վտանգին ծանրութիւնը հրամանատար աղային, որ հրամայեց վարժարանին դուռը բանալ և ժողովուրդը դուրս հանել և առաջնորդել քաղաքի: Ամերիկեան վարժարանին հետեւեցան Հռիփսիմեան վարժարանի մէջ ապաստանող հեռադուկայ, Հրձիգներ չէին բաւականաւոր շուկայի, հայնոցի և Թաղախանէի հերդեհներով, այլ իրենց կարգին ուղի միջոց ի գործ կը դնէին հրդեհը արժարձելու և ճիւղաւարելու, և վերջապէս հասցնելու այն հեռաւոր թաղերը, ուր օտար հաստատութիւններուն մէջ պահուած կային մեծ թիւով հայեր և յոյներ: Կրակը արժարձելու համար հրդեհուեցան հարիւրաւոր տուններ, պիլլիլմով օծուեցան հազարաւոր շէնքեր, այնպէս որ մինչև առաւ արդէն իսկ մոխրակոյտի վերածուած էին 50,000 տաւի շէնքեր, որոնց մէջ կը գտնուէին 21 եկեղեցի, 32 վարժարան, 5 հիւպատոսարան, 7 իլլալ, 5 գրամատուն, 5 հիւանդանոց և այլ կարեւոր շէնքեր: Նկատելի պարագայ մըն է որ թուրք կառավարութիւնը մասնաւոր հազածութիւն փոխ առաւ կարգ մը շէնքերու համար և հրդեհէն փրկեց գանձեր, զօրօրիանակ՝ Բրէտի Լիօնէի և Յուսեպ աղգոյ՝ ին զրամատունները, Կիֆրէի գրասենեակները և խալալկան վարժարանը, մինչև դեռ անոնց շուրջ պահուած մեծ ու փոքր շէնքեր մօխրի վերածուեցան:

Ջաւհուրեյի գիշերը. — Անաւոր հրդեհի տրչաւանքին առջև ինկող բոլոր տունները և օտար հաստատութիւնները պորպուռեցան: Ժողովուրդը ստիպուած էր զուրա գալ և դիմել դէպի քարափ, որ այդ գիշեր կը ներկայացնէր դժոխային ահաւորոն մը: Շուտօրէն հաստատութիւնը հոն վեր վար կը վազէր: Երբ հրդեհը քարափին մօտեցաւ, ժողովուրդին վիճակը շատ աւելի աղիւստացաւ: Ստատիստիկա ժողովուրդը առաջ չէր կրնար երթալ, որովհետեւ ալեկոծեալ ծով մը կար, ետ ալ չէր կրնար դառնալ, որովհետեւ անաւոր հրդեհ կար. իսկ հրկու կողմերէն դաժան խուժանին և զինուորին սուխները կային. կողոպուտ, խռատեցում, լուսանք և քանակածութիւն անպակաս էին: Դժբախտ և զարհուրեալ ժողովուրդը մէկ կողմ կը նետէր իր հետ բերած մեծ ու փոքր ծրարները, որոնցմէ շատերուն մէջ թոնկադին իրեղէններ պակաս էին, և կ'աշխատէր միայն ինքզինքը ազատել այդ գիշեր: Հոն քարափին վրայ շատեր կոթուածահար եղան, նոյնքան ալ իրենք զիրենք ծով նետողներ: Քիչ չէր թիւը այն հայրերուն, որոնք նախ իրենց մանուկներն ու կիներ և ազա ինքզինքներն ծով նետեցին: Վարժ լուղորդ եղող երիտասարդներ կրցած հասնել ծինի մօրէ մօրտանալու և կառնեցան տանց տանդուխներուն, և սակայն յաճախ մերժուեցան ընդունուիլ: Այլ կրնաք երեւակայիլ այդպիսեաց վիճակը: Իրենց արդիները կորոնցուցած մայրերուն լաւատառ աղաղակները, անստաղ մանուկներու ճիչերը, օտարափառ ժողովուրդին վայնասունէն կազմուած եղերերգութիւնը արտեր բղբեռնելու առաքինանին էր հասած: Դժոխային այս եղիւնին առջև թուրքերու անգթութիւնն ու Եւրոպացիներու ազատարարութեան անբաւարար միջոցները իրար հետ կը մրցէին: Թուրք ձիւաւոր զինուորներ երբեմն այնքան արագ կը վազէին իրենց ձիերը, որ տակէ յառաջ կու գար հրմըշտուք և շատեր ծով կը թափէին: Յաճախ հրացանաձգութիւն կը կատարուէր, պարզապէս ժողովուրդը լեղատապառ ընկու և վայն խուճապի մատակցու համար: Այդ գիշեր օտար նաւաղներ հագիւ կրցան նաւ փոխադրել իրենց հպատակները և պաշտ-

պանեալները: Առանց հետ կրցան ազատուիլ նաեւ կարգ մը հայեր և յոյներ, արտաքոյ կարգի դժուարութիւններով և մեծամեծ առաւպաքներով:

Ջերմալիալուրի միջոց ևս գերեմարութիւն. — Սեպտ. 14, Հինգշաբթի առաւ, իզմիրի ծովածոցը կը պարզէր նաւաբեկութեան մը յաջորդող վիճակը: Բազմութիւ դիակներ կը տատանէին ալիքներու վրայ, յաճախ քաջափին զարնուելով և դարձեալ հեռանալով: Շատ մը նաւակներ կը նշարուէին ջուրին վրայ, անոնցմէ շատերը անդիկ: Այդ նաւակներուն մէջ լեցուած անթի ժողովուրդը կէս գիշերէն ի վեր խաղալիք եղած էր ալիքներուն: Քարափին երկու ծայրերը դանուող մաս մը չէնքերէ դատ, անոր ամբողջ երկայնքին վրայ եղող չէնքերը իրենց վերջին ճարձատեմին մէջ էին: Քարափին հրդեհէ գերծ վերջաւորութեանց վրայ սփռուած, տարածուած ու ինկած էր գիշերուան տառապանքներէն յոգնած ու պարտաւոր ժողովուրդը, գիշատիչ գազաններու ճանկը ինկածի երեսոյթով և սարսափահար: Կարգը եկած էր ձերբալիութիւններուն, որոնք պիտի յանգէին գերեմարութեան: Քէմալական զինուորներ և նախկին փոլիսներ, ըստին ալ դժոխային երեսոյթով և փայտով, կը թափանցէին խոզ ժողովուրդին մէջ և կը ձերբակալէին այրերը: 14-70 տարեկան այրերով լեցուեցան զօրանոցի ամէն յարկաբաժինները:

Ջերմալուրածներէն անոնք որ հայ էին, ճամբան կ'ենթարկուէին յարձակումներ և խուճանին կողմէ հարուածներ կը կրէին: Լուստուրը, կողպուտը և ծեծը կը շարունակուէր զօրանոցին մէջ, յոյներու և հայերու վրայ հաւասարապէս: Զօրանոց տարուած կային նաեւ մաս մը կիներ և ուղիներ: Հոն համախմբուած այրերը առանց համոզուելու և արձանագրուելու կը յանձնուէին զինուորներու, տարուելու համար իռնար Պաշին իւրաքանչիւր անգամ 3-5 հազար հոգի ճամբայ կը հանուէին: Զինուորները կը ստիպէին գերիները վազել իրենց ձիերու գետցքով, շարունակ հարուածելով դառնալ: Տաճանիկ այս ճամբորդութիւնը չկրնար չարաւանակել, մարող և ինկող

գերինները կը սաւեանահարուէին: Այս կերպով մինչև Բուհար Պաշի, իբր 2 ու կէս ժամուան ճամբայ, մէկ քաաքը կը պոկւէր կարաւանէն: Ճամբու ընթացքին տեսեամ մը միայն դադար կը տրուէր, այն ալ թէ գերինները հասցէնցնելու, այդ զանոնք կողոպտելու և անոնց վրայ մեղացածներն ալ առնելու համար: Անյուր չարչարանքներով Բուհար Պաշի տարաւորներուն մէջէն շատեր ալ յանձնուեցան: Գերիացի թուրքերուն, գոյացում տալու համար անոնց տերապարտութեան ծարուսին: Բուհար Պաշի երեք օր շարունակ գերի փոխադրուեցաւ: Հոն կայան դարձած էր գերիններու: Իզմիրէն եկած հրամանի մը վրայ ծերիքը ետ վերադարձուցան, իսկ միւսները աւելի ներսերը քշուեցան:

Գէորգեանաց ձևքը ինկզոք գերիններու թիւը այսպէսով կը հասնէր 70-80 հազարի: Հրդեհին յաջորդող առաջին օրերուն, կրնարեալ գերեւորուեցան ղէպի Պալզում, Մէրսինի և այլուր, պարզապէս կողոպտուելու և գէշ վերաբերման քի ենթարկուելու համար:

Հոգեւոր Սեբոստիոս Եպիսկոպոսի նախապնդումը. — Սկստ. Ծ, Շարաթ, Բէմայականներու յաղթական մուտքին առթիւ, Տ. Խրիստոսմոս, իր հետ ունենալով երկու յոյն երեւիներ՝ Պ. Պ. Զիւրիվճիօղլու և Կալեսիօղլու, ժամը 4ին կը ներկայանայ Էնդհանուր Հրամանատար Նուրէտտին Փաշային և անոր բարի գալուստ կը ժողթէ: Փաշան կը յանձնարարէ Մետրապօլիտին խրատել յոյն ժողովուրդը որպէսզի 1) ղէպեր սենցորդներ կառավարութեան յանձնեն զանոնք, 2) փախըտական զինուորներ յանձնուին զօրանոց և 3) բնաւ երկիւղ չուսնենայ ժողովուրդը և իր գործերով զբաղուի ըստ առաջնոյն: Խրիստոսմոս Սրբազան հաւատքներ ընծայելով և շնորհակալութիւն յայտնելով կը մեկնի և առաջին առթիւ իսկ կը ձեռնարկէ հրահանգներուն գործադրութեան: Մետրապօլիտին վերադարձէն երկու ժամ վերջը սակայն քանի մը զինուորներ և փոխներ կը ներկայանան Սրբազանին և կը հրահարեն զինքը կրկին ներկայանալ Նուրէտտին Փաշայի նոր հրահանգներու համար: Սրբազանը

նոյն երեւելիները հետ առած, ժամը 8ին կրկին կ'երթայ կառավարական ապարանքը, ուր թուրք խուժանք խռնուած էր: Կ'ըսուի թէ Նուրէտտին Փաշա իր ներկայութեան կ'ընդունի Սրբազանը և իր հետեւողները, և բացառութիւն կ'ուզէ Սրբազանէն յոյն տիրապետութեան շրջանին իբր թէ կարգ մը չարքներ թուրքերուն հասցուցած ըլլալուն: Խրիստոսմոս Սրբազան թէ կ'ուզէ ինքզինքը արդարացնել, սակայն կը գեկուցուի իրեն թէ մինչև քննութեան աւարտումը պիտի ըստարկուի և ըստ այնմ կը յանձնարարէ պաշտօնեաներուն կապեալ առաջնորդել զինք բանտ: Սրբազանը թէ կը խնդրէ որ մինչև բանտ առաջնորդուիլը պաշտպան զինուորներ տրամադրուին խուժանին յարձակման չհնարակուելու համար, և թէ կը արամադրուին զինուորներ ունոր անձը պաշտպանելու համար, բայց հազիւ պալատէն դուրս ելած, խուժանը կատաղութեան նոպայով կը յարձակի Սրբազանին և անոր հետեւող երկու երեւելիներուն վրայ և կը սկսի քաշկուռել զանոնք ղէպի Պաշ-Օթուրաք: Մինչև հոն գործուած սոսկալի յարձակումներուն և տրուած հարուածներուն հետեւեցով, արդէն իսկ կ'իսաւմու վիճակ մը ստացած էր Մետրապօլիտը և անկարող էր քաշելու: Խուժանը ղէպի Իքի Զէմէլի թաղը կ'առաջնորդէ իր երեք զօհներ և հոն գոփային այլազան չարչարանքներով կը ըզբէ զանոնք գիշատիչ գաղտնի պէս:

Մեր ուղարկումը պարագաներ. — Գէմական բանակին իզմիր յաղթական մուտքը գործիչին սկսեալ մինչև յաջորդ օրը՝ Կիրակի, Ս. Ստեփանոսի և մանաւանդ իմ բնակարանին՝ Առաջնորդարանին վրայ թուրք խուժանին և անկանոն զինուորները և հացանաձգութիւնները խորհիլ տուին ինծի թէ Առաջնորդարանը թողլով ուրիշ տեղ մը ապաստանիլու և անկէ ալ որեւէ միջոց գտնելով Նուրէտտին Փաշային ներկայանալու և ժողովուրդիս վրայ անոր գթութիւնը և բարեհաղակմութիւնը հայցելու աւելի ճիշդ պիտի ըլլար: Այդ իսկ խորհուրդով, Կիրակի առաւօտ ժամը 8.30ին, երբ կատաղի անկանոն զինուորներ և սատակ թուրքեր Առաջնորդարանի

հանդիպակաց խոսուածները բանալով և թալլելով զբաղուած էին, հրաշիւք իմն դուրս նետուեցայ Առաջնորդութանն, ինծի հետեորդ ունենալով գործակատար, քարաուղար և բարապան։ Առաջնորդութանի գումարն սկսեալ դէպի կայսրան երկարող ճամբուն վրայ, ինչպէս նաև դէպի Այա Յօթինի երկարող Մէզալէս Տալէրնէս փողոցին վրայ իւրաքանչիւր քալաւ փոխին սպանեալ քրիստոնեայ մը ինկած կը տեսնէինք։ Իմ հետեորդներովս հասայ Պր. Փիէր Սիսլեանի տունը։ Պր. Սիսլեան, որ կաթողիկէ հասարակութեան ազգայեան էր, ինծի եղաւ լաւ խօսքերակից մը, միջոց մը գտնելու համար Նուրէտին փաշային երթալու։ Ինք անձամբ քնաց առժամեայ զինուորական վայի կարգուած իզգէտաին փաշայի և անոր յայտնեց մեր այցելութեան փափաքը, աւելցնելով որ տիրող շփոթ իրիտակէն զգուշանալով իր հրամանին կը սպասէր։ Փաշան իր գահուսկով ինչը յայտնելով մեր հասցէն կ'ողզէ և կը հաւատաւ թէ յարմար դատած պահուն լուր պիտի զրկէ։ Երկուշաբթի և երեքշաբթի մնացինք սպասողական դիրքի մէջ։ Այդ օրերուն, ըլլայ Հայնոցէն հասած ահաւոր ջարդի լուրերը և ըլլայ Սրիսոսթանու Սրբազանի մահուան գոյժը զիս և Պր. Սիսլեանը մատնեց օտակալի մտաւանջութեան։ Զորեքշաբթի. Սեպտ. 13, շատ աւելի վրդոված վիճակ մը ունէինք, քանի որ մէկ կողմէն խուսափեալ և զինուորներ մեր գտնուած կողմերը ևս միտնուիլ սկսած էին. իսկ միւս կողմէն Հայնոցէն ու շուկայէն ծագած հրդեհները մեր կողմերուն ևս կը սպառնային։ Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 7ին, Պր. Սիսլեանը ամենամեծ զոհողութեամբ և արիւթեամբ առաջնորդեց զիս Լազարիսաներու Սաքրէ Բէթը վարժարանը, ուր նոյն միտնուածեան վերադառնալը և բոլոր հայրերը ցոյց առին ինձ հանդէպ մեծ յարգանք և ընդունելութիւն, և տեսնելով իմ յուզումաւից վիճակ, ամէն ջանք ի գործ դրին հանգարանցնելու համար զիս, հաւատաւելով թէ միշտ և վերջ պիտի չթողէին զիս և պիտի պաշտպանէին անձս ամէն վտանգի դէմ։ Համայնակուլ հրդեհը սկսաւ սպառնալ Սաքրէ Բէթը վարժարանին ևս և

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ԵՐԴՐՈՒՏԻ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՎԱՆՔ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Եղբորուսի Ս. Յովհաննու վանքը կը գտնուէր Տարօն, Մշոյ դաշտի հարաւ արեւմտեան ժաօին մէջ, Սիմ լեւոն անտառախիտ լանջին։ Ունէր երկու եկեղեցիներ, Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ և Ս. Ստեփանոս Նախավայ։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Եղբորուսի վանքին առաջնորդներէն կը յիշուին հետեւեալները.

1. — Յովնանէս Արքեպս. 1460-1477,
2. — Յովսէփ Արքեպս. 1492,
3. — Պարոն Եպս. 1497,
4. — Յովնանէս արքեպիսկոպոս, 1503,
5. — Գրիգոր Եպս. Մեցիյ, 1634-49?

ՄԵՈՒԿԱԿԱՆ. — Եղբորուսի Ս. Յովհաննու վանքին մշակութային աշխատաւորներէն ծանօթ են քանի մը դերիչներ, զորս կը ներկայացնենք ստորեւ ըստ ժամանակագրական կարգի.

Ա. — Ստեփանոս Կրօնաւոր, 1459-1497, որդի Յովաննէսի և Հիւրիքայի,

Լազարիոս Հայրեր ստիպուեցան թողուլ զայն, ու զիս ևս իրենց հետ առած ամենամեծ դժուարութեանց ընդդիմակալելէ և խուսափելու յարձակումներէն զիս փրկելէ յետոյ գիշերուան ժամը 3ին հազիւ կրօցանք ինքզինքնիս փոխադրել խոկառ Գինէ Փրանսական մարտանաւը, ուր մնացինք երեք օր և վայելցնինք բարեկացակամութիւնը Փրանսական ֆուխիլ Պր. Կրէյնէի, ինչպէս և Մօսկէնիօր Վալլէկայի և Լազարիոս միաբանութեան վերադառնալին և նոյն միաբանութեան հայրերուն, որոնց բոլորին կը պարտիմ իմ կեանքը և զորս նուիրած եմ ծառայելու ազգիս և եկեղեցւոյս։

ՆԵՒՈՒՆԵՐ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

13 Հոկտ. 1923, Արեւի
(Վերջ՝ 2)